

ŽIVLJENJE IN SVET

TEDENSKA REVILJA — PRILOGA PONEDELJSKEGA JUTRA

ST. 1.

V LJUBLJANI, 3. JULIJA 1937.

KNJIGA 22

ALI JE NADARJENOST SLUČAJNA?

Znano je, da človek marsikatero duševno in telesno lastnost podeduje, v zadnjem času pa je znanost dokazala, da vplivajo posebne zakonitosti tudi na nadarjenost tako v pozitivnem kakor v negativnem smislu. Znani učenjak zdravnik dr. Loos navaja celo vrsto »zakonov o nadarjenosti«, ki so jih dognali v prvi vrsti skandinavski raziskovalci. Po teh zakonih je na pr. matematična nadarjenost v vsakem slučaju podedovana po očetu. Do danes še ni bilo nobenega pomembnega matematika, ki

obeh sester s tako zvanim inteligenčnim izpitom. Pokazala se je popolnoma enaka nadarjenost in inteligenca — vzlic veliki razliki izobrazbe in poklica.

Veda je v zadnjem času našla tudi poseben zakon o podedljivosti inteligence. Ugotovljeno je, da normalno otroci podedujejo precej enako stopnjo inteligence tako po očetu kakor po materi, da pa pri veliki razliki duševnih sposobnosti staršev prevlada ali oče ali pa mati. To se pravi: Če manj nadarjeni moški vzame za ženo zelo nadarjeno žensko — ali narobe — potem otroci navadno niso »sred-

J. S. BACH (na levi). V njegovi rodbini je bilo v življenju osmih pokolenj 57 glasbenikov, TIZIAN (na desni), čigar rodbina je imela devet znamenitih slikarjev

bi bil podedoval svojo nadarjenost po materi. Sicer pa je med ženskami zelo malo takih, ki bi bile vredne, da se zabeleži njih posebna matematična nadarjenost. Nasprotno pa se zdi, da je glasbena nadarjenost večinoma podedovana po materini strani.

Najljubši objekti zadevnih modernih raziskovanj so enojajčni dvojčki. Raziskovanje dvojčkov nudi številne primere, ki kažejo vpliv podedljivosti na nadarjenost. H. Müller je opazoval dvojčici, ki sta bili takoj po rojstvu oddani vsaka drugi osebi v oskrbo ter sta rastle v popolnoma različnih znanjih razmerah. Ena je postala navadna trgovska pomočnica, druga pa se je učila ter je napravila zrelostno izkušnjo za učiteljico. Pozneje je slučajno preiskal duševne zmožnosti

nje nadarjenosti, ampak ali »prebrisani« ali pa »bedasti«.

Včasih se zgodi, da prav posebno nadarjen človek poslavi do sedaj popolnoma neznano ime kake rodbine. Često pade genij kakor meteor z neba. Vsaj tako se zdi. Prav poseben slučaj te vrste je n. pr. znani pisatelj Andersen, sin ubogega čevljarja. Njegov življenjepis je poln izmišljenih pravljic, v resnici pa »drži« le dejstvo, da se je njegov oče vzlic svoji revščini vse življenje hudo zanimal za pesmi in pravljice. »Narava ne pozna skokov«, ta stari nauk velja tudi v tem primeru.

V nekaterih primerih se pojavi nadarjenost v isti družini zelo pogosto. Najlepši vzgled v tem oziru je pač Bachova rodbina. Tu lahko zasledimo v pose-

meznih zapovrstnih pokolenjih porast glasbene nadarjenosti. Podoben slučaj je rodbina Bernoulli, ki je dala v treh pokolenjih kar osem slavnih matematikov. Sodobna vedo o podedljivosti je dohnala, da je eden izmed pogojev za ustvaritev genialne nadarjenosti možitev oziroma ženitev med ljudmi, ki so na nekih poljih posebno nadarjeni. Tako so se n. pr. Bachi ženili večino s hčerami glasbenikov. Podobni slučaji so v umetniških rodbinah razmeroma pogosti. Tudi Goethe je potomec rodbine, ki je pokazala mnoge nadpovprečne nadarjenosti.

In kakšni so otroci genijev? Znano je, da otroci navadno ne podedujejo prav posebnih nadarjenosti. Znanost je v tem dejstvu našla potrdilo naravnega zakona, ki ga tudi sicer vedno srečujemo v prirodi: »zakon reakcije«. Narava si ne želi nobenih skrajnosti ne navzgor in ne navzdol, vsaj za trajno ne. Treba je tudi vedeti, da podedujejo genijevi otroci le polovico »dedne dobrine« po očetu. Moderna veda bo nedvomno razgrinjala še naprej »skrivnost« genija, ki že dolgo ni več »iz nebes poslano božanstvo«.

Po razpravi dr. H. Wolterecka — a.

DOROTEA MILDE

POT NA RAŠNITZ

P R E Z A V K E

(ERDSTERNE, GEASTER *)

VOJTEH LINDTNER

orske zvezde pač vsakdo pozna, zato bi po zvezdasti obliki so-deč malokdo verjel, da so prezavke gobe naših gozdov. V loputih (zvezdnatih krakih) prezavk tiči mehanizem, ki jim omogoča premikanje tako, da je to živalsko svojstvo in videz res opravičeno. Seveda se ne premikajo kakor živali. Gibanje je bolj skokoma in ne polzeče, kar je pri rastlinah vendar način premikanja. Prezavke prikazujejo v teku svojega razvoja pravcate akrobacije, da se prerijejo iz zemlje na površje. Zaradi tega in pa zaradi edinstvene oblike spadajo med najzanimivejše gobe naših gozdov. Že v srednjem veku, ki je smatral gobe (predvsem kresilne) za izcedek drevesnega soka,** so baš radi oblike obrnile pozornost naravoslovca Sterbeeca, da jih je narisoval v eni svojih knjig in jim dal človeško podobo: okroglo debelo glavo na zavajenem trupu, stoječem na sulčastih, številnih nogah.

S slovenskimi imeni, kakor puhavke, prašnice, krvnice in hudičev tobak (Gorenjska), bom čitalce morda spomnil na gobe, ki so jih že videli in s katerimi so prezavke v sorodstvu. Kdor je v posesti knjige A. Bega. Naše gobe, naj si ogleda slike števil. 75, 76, 78 in 79. Ta maloštevilna slovenska imena nikakor niso dovoljna za rodove z lat. imeni Calvatia, Lycoperdon, Bovista in Scleroderma, ki štejejo skupno okoli 50 vrst, od katerih pa nobena nima zvezdaste oblike.

* Sestavljeno iz grških besed ge = zemlja in aster = zvezda. Med narodom se bo težko našlo slovensko ime; ni mi bilo mogoče skovati primernejšega imena, ki bi spominjalo na zvezdasto obliko.

** V Srbiji govore: drevo se nagubi, ako je napadeno od kresilne gobe. V ruščini pomeni guba = ustnica, kar bi tudi bilo v duhu pravilnega opazovanja. Da so drevesne gobe rastline, je bilo kasno spoznano ter je ime od njih prešlo tudi na one, ki rastejo po gozdnih tleh. Danes smatramo drevesne gobe za regulatorje starosti dotičnega drevesa, v tem smislu namreč, da se na vsakem drevju po starosti naselijo prav gotove vrste drevesnih gob.

Vsakemu dobro poznane so naslednje oblike gob, ki naj si jih s primerom pokličemo v spomin:

a) drvojedka, tako zvani resupinatni tip, b) kresilna goba, tkzv. konzolasti tip, c) gobe z vratom in klobukom ter lamelami ali cevkami ali bodicami pod njim, tkzv. gimnokarpni tip, č) angio-karpni tip pa je gomoljaste oblike, pod katero si predstavljamo nekaj zaokroženega, jajčastega ali čebuli podobnega in moramo zato iskati trose v notranjosti gomoljastega telesa, kjer leže trosi kakor drobovje v trebuhu. Mikologi so si izbrali to zadnjo prisposodobu, ter iz grške besede gaster = trebuh sestavljali imena, kakor Gasteromycetes, Hymenogasteraceae, Leucogaster, Melanogaster, od katerih pa si zapomnimo samo Gasteromycetes, ker sistematski obsega številnejše družine in rodove.

Gasteromycetes z dvema izjemoma nimajo lamel. Bazidije, ki dajo trose, so zaprte v okrogli vrečici; krhki kot na pr. pri Calvatia in Lycoperdon ali pergamentni kot pri Bovista, Geaster, Myriostoma in dr. Poleg bazidij je vrečica še izpolnjena s tkivom. Ko se zre la goba osuši, preminejo v vrečici bazidije in od tkiva preostanejo krajše ali daljše, viličasto cepljene ali razvejene prožne nitke, ki imajo v prašnati vsebini vrečice nalogo obdržati jo napihnjeno in obenem ovirajo takojšnjo izpraznitev vseh trosov iz nje. Zaradi te lastnosti se pastirčki radi polgravaajo s temi gobami, ki pri vsakem pritisku poženejo iz vrečice oblake prahu (trose). Nekoč so prašno vsebino teh gob padarji sipali na rane, da so zaustavljali kri, odtod ime krvnice.

Vsekako vrečica ni edini ovoj, ki oklepa celotno maso trosov. Navadno je navzroč še drugi, vnanji, ki lahko sestoji iz dveh od treh slojev in je zato tudi debelejši; samo z debelim enoslojnim vnanjim oklepom, brez vrečice, je s te strani karakteriziran rod Scleroderma, s tremi vrstami. Pri Lycoperdon in Bovista je vnanji ovoj fino pršajast in bodičast ter ni čvrsto zraščan z vrečico, zato ga lahko s prstom zbrišeš, v suhem stanju gobe pa sam odpada. Pri Calvatia in nekaterih vrstah Lycoperdon je vnanji sloj nekoliko čvrsteje pri-

lepljen na vrečico in pokazuje fino cizeliranost v obliki šesterostraničnih trikotnikov s piramidastimi nastavki, okoli katerih so bodice krožno razvrščene itd. Iz dveh ali treh slojev je vnanji ovoj pri prezavkah in njim sličnih rodovih, in ta daje njim značilno zvezdasto obliko.

Ker so vse prezavke v mladosti okroglaste, vzemimo zaradi lažjega razumevanja v pomoč pomarančo za razlago: kako se iz gomolja izoblikujejo zvezdaste prezavke. Preko temena križasto razrežimo pomarančino lupino, vendar ne do kraja ter jo oluščimo toliko, da ostane spodaj lupina še cela in zraščena s sočnimi krhli pomaranče. Kraki tako nastale zvezdaste lupine imajo vnanji oranžni in notranji beli sloj. Če te krake zavijamo nazaj tako, da je sedaj viden beli sloj kot vnanji, dobimo prisposodobno prezavke. Kar smo pri pomaranči dosegli z nožem in roko, pomaga v naravi suh veter. Gomolj prezavke (sl. 4 — slika bo priobčena v prihodnjem zvezku) se namreč v dotiki s suho zemljo začne sušiti in seveda najprej po obodu. Ako so trosi in prožne nitke v vrečici že zrele je tudi vnanji ovoj pripravljen na vse posledice izsušenja. Prvi korak je krčenje in stiskanje stanic pod nategom površinskih sil, ki postajajo vse jačje in streme za ravnotežjem. Na temenu gomolja se pokažejo razpoke, ki se postopoma večajo vzpostavljajoč omenjeno ravnotežje. Potem se razpoke strnejo tako, da so lopute, 4—10 po številu, že razvidne. Lopute so iz dveh slojev; vnanji je že suh in ne raste več, notranji pa je še vlažen in raste. Vsaka rast pa je širjenje, (če seveda ni omejena samo na razvijanje notranjih, bitnih delov stanice). Ker pa sta v loputih oba sloja zraščena, širjenje samo enega ni dopustno. Namesto širjenja učinkuje nateg notranjega kot stiskanje vnanjega sloja; iz tega sledi prezanje proti stiskanemu vnanjemu sloju, to je v loku tako, da je sedaj notranji sloj vnanji. S prezanjem loput se pa goba iz svoje globeličaste zibelke v zemlji dvigne iz nje, opira se s svojimi suličastimi loputami ob globelične stene, potiskujoč zemljo in sebe. Ako se pojavi neenakega širjenja in krčenja vrše tudi z razlikami na posameznih loputih, lahko cela goba tudi poskoči. Zares zanimiva preobrazba iz gomolja, ki tiči v zemlji, na njeni po-

vršini pa okrogla vrečica sedeča kakor na zvezdastem širokem odstavku!

Navadna prezavka že od davnaj velja kot vremenski prerok tudi »post mortem«, po smrti, ker notranji, mesnati in gobasti sloj hlastno prejme in tudi oddaja vodo, pri čemer se stanice ob dežju napihnejo, ob suši pa krčijo. »Na dež« kažejo lopute, ko so lepo zvezdasto razširjene, »na lepo« pa ob suhem vremenu, ko so se lopute skrčile na noter, ker je notranji sloj, ki se jače krči, merodajen. Kadar kaže prezavka na suho vreme, se je pa še nekaj zgodilo, kar je poglavitno in za gobo važnejše; suličaste lopute pritisnejo na suho vrečico, ki ima na temenu odprtino, skozi katero se izpihujejo trosi. Večkrat sem opazil, da se lopute tako srčevito zakrivijo proti vrečici, da delujejo kot kremplji, ki vrečico dobesedno trgajo. In končno je to njih smoter: dvigniti gobo iz zemlje ter trose ob suhem vremenu predati vetrovom, da jih nosijo na vse strani.

D A L J E

R. Schneider: DIVJI PETELIN

Čitajoč dobre pisatelje se nisem najbolje naučil pisati.

Bizet (Pisma svoji materi)

VOJA GRKIĆ IN TOVARIŠI

IZ »DOGODKOV IN FRAGMENTOV«

IVAN PODRZAJ

W aldbach, kraj lepega imena na tuji zemlji, kdo od tvojih prebivalcev za žično ograjo se te ne spominja z žalostjo v srcu in s kletvo na ustnah?

Kdo izmed vas, ki vam je bilo dano, da ste dočakali dan vstajenja, je pozabil na leta groze, ko je bilo vaše življenje v očeh polkovnika Hermanna von Eckriederja cenejše od njegovega kruljavega bastarda Wolfija?

Kje ste tovariši Voje Grkića izpod Brvenika, ki ste sanjali z njim o sreči in svobodi? Rajlović, Jovica, Samojlo, Milojević, Arzen, Andjelić Nikola in Andjelić Krsta? Kje ste, da se spomnim z vami njegovega mladega življenja, ugaslega liki neizpeta pesem ptica Samoživca v trenutku, ko je zagledal svoje peruti in svojo moč?

Njive za taboriščem so bile razorane, pod toplim nebom je žvrgolel škrjanec svojo pomladno pesem. Sonce je sijalo čez polja in gozdove, vse je dihlo novo življenje.

Pred črno barako z veliko belo številko XVI je sedel visok, suhljat mladenič s črnimi lasmi. Prikupljiv izraz njegovih temnopoltih lic je bil kaj malo v skladu z njegovo obnošeno in zakrpano sivo uniformo. Iz udratih oči mu je odsevala hladna otožnost. Lačen je bil, pa ni čutil glada, komaj še telesno slabost. Kratka prijazna beseda bi mu bila bolj zaželjena od najslajše jedi.

Strmel je čez polja v daljino, daleč v sivo obzorje, ki se je kakor motna vodna gladina širilo pred njim ter se izgubljalo brez ceste in poti v mračno praznino. Še za ped se ni premaknil, odkar je sedel, pa so mu bile noge trudne in težke, kakor da je prehodil vso dolgo pot do rojstnega sela brez jedi in počitka.

— Fauler Kerl, že spet sedi. Vstani! je zahrulil nad njim narednik Sturm, ki se je iznenada prikazal izza barake s pasjim bičem pod pazduho.

Voja Grkić je poznal to besedo. Prevečkrat jo je že slišal, prehudo se mu je vtisnila v spomin. Vstal je.

Narednik se je razkoračil pred njim in zavpil:

— Kako stojiš?

Voja ga ni razumel,

— Jaz ti bom že pokazal, bingola ušiva! se je zadril narednik nad njim.

Voja, za glavo višji od njega, mu je vprašujoče gledal v razsrjene oči. Ni se bal njega, ne njegovega biča. Bal se je zase in za svojo mater, ki ga je pričakovala.

Narednik je zavihtel bič.

Voja se je pri drugem udarcu sklonil. Bič ga je zadel v glavo. Ne od bolečine, od sramu je zatulil. Njegov glas je bil besen.

Iz barake sta prihitela Jovica in Arzen.

— Svinja, zdaj pa še vpije! je udrihal narednik po mladeniču, ki je molče prenašal udarce.

— Voja, ne pusti se! je zaklical Jovica.

V naslednjem trenutku je zadela Voja pest narednikova prsa.

Nezavesten se je zgrudil Voja Grkić v krvi, ki mu je curljala izpod las čez modrikasta lica. Jovica in Arzen sta ga odnesla v barako.

M. Proebst; NA POLJU

Pred vrtilcem s kipom Njegovega Apostolskega Veličanstva je stala na blatnem, od pomladnega dežja razrahljanem prostoru množica ljudi. Mladeniči in možje v dolgih vrstah so molčali. Bili so kmetje, obrtniki, trgovci, dijaki. Iz Uže in Valjeva, od Morave in Vardarja, iz Beograda in Niša. Tisočera telesa so komaj dihala. Nič pričakovanja ali strahu ni bilo videti na njih okostenelih obrazih.

Spredaj pred ostanki papirnatega baldahina je stal sključen in z obvezano glavo Voja Grkić. Njegov neobriti obraz je bil trd in temen. Strmel je čez žično ograjo kakor brez misli in duše.

Pred vrstami je hodil narednik Sturm. Rdeč v lica, s košatimi dolgimi brki in obilnega života se je zdel v cesarsko uniformo preoblečen mesar ali konjski mešetar. Zdaj pa zdaj se je ustavil, pogledal proti vходу in spet korakal pred tihimi vrstami. Niti za hip se ni ozri na množico.

Prišel je poveljnik, major Hermann von Eckrieder. Ko je zagledal Vojo Grkića, je stopil naravnost predenj. Brez besede je pomignil naredniku, ki je v mešanici jezikov prebral kazen za Vojo Grkića.

Množica je morala vzklikniti pozdrav cesarju in poveljniku.

TRIJE MUŠKETIRJI

ALEXANDER DUMAS ST. © ILUSTRIRAL NÖRRETRANDERS © PONATIS NI DOVOLJEN

PISMO

»prez zamere«, je dejal kardinal, »vi ste hrabri mladi ljudje in ni prav za prav nič hudega, če stražite same sebe, ker ste dokazali, da skrbite za blagor drugih. Zato pijte v miru svoje vino, zaigrajte svoj denar in berite svoja pisma. Dobro se imejte, gospodje!«

Ko je spet zajahal, je pozdravil z roko in odjezdil. Molče so ga spremljali pogledi mladih mož.

V njihovih očeh je bila videti osup-

lost, kajti zavedali so se, da se je kardinal kljub navidezni prijaznosti poslovil v jezi nanje. Samo Athos se je pomenljivo smehljal in zaničujoče rekel:

»Bilo je zares malo neprevidno od tega človeka, da nas je tako nahrulil. Zdi se, kakor da je imel doslej opravka le z ženskami in otroki. Aramis, nadaljuj z branjem pisma!«

Aramis je spet razgrnil pismo, sluzabniki pa so stopili spet k pletenkam.

Toplo pomladno sonce je pripekalo na goia tla za barakami. Vitki rdeči mravljinčci so lezli po njih. Iz kota, ograjenega z nizkimi deskami, je udarjal smrad po človeških odpadkih.

Na kolu v tej nagnusni samoti je visel privezan Voja Grkić. Prsti njegovih nog so se trepetaje dotikali umazanih tal. Njegov obraz je bil sinje črn. Oči je imel zaprte, stiskal je ustnice, iz nosnic se mu je penila kri.

V dolgi vrsti so korakali mimo Rajlović, Jovica, Samojlo, Milojević, Arzen, Andjelić Nikola, Andjelić Krsta in tova-

riši. Preden se je končala žalostna procesija, je Voja Grkić izdihnil.

Pristopil je mlad medicinec Oskar Holzinger s cigareto v ustih. Malomarno je zamahnil z roko in dejal:

— Mrtev je.

Obrnil se je k poveljniku in rekel:

— Abgetan! Konec!

★

Drugo noč po tem dnevu so bile slamnice po barakah prazne. V taborišču je vladala groza. Ujetniki, neusmiljeno zaničevani, so morali prestatiti noč na prostem. Izmučene v dno duše je obsevala

NAJBOLJŠA VERA

Pismo je bilo iz Toursa ter je vsebovalo važna sporočila glede gospe Bonacieuxove. Preden je Aramis končal, je d'Artagnan zaklical:

»O, Aramis, kako sem ti hvaležen! Slednjič imam spet vesti o dragi Konstanci, ki živi na varnem v nekem stejnayskem samostanu. Kje neki je ta kraj?«

»V Lotaringiji, nekaj milj od alzaške meje,« je odvrnil Athos. »Po končanem obleganju lahko pojezdimo tja.«

»Najbrže ne bo več tako dolgo,« je menil Porthos, »dasi so obesili še nekega vohuna, ki je povedal, da žro v Rochelleu že svoje škornje. Ko bo teh konec, ne bodo imeli kaj gristi!«

»Bedakil!« je zaklical Athos in izpil čašo, »kako da ni naša vera najboljša od vseh! Toda hrabri so navzlic vsemu. Toda kaj delaš, Aramis? Zakaj vtikaš pismo v svojo torbo?«

do zore močna luč reflektorja v lesenem stolpu za stražnico. Nihče se ni smel premakniti, nobena beseda se ni smela oglašiti. Proti jutru so se začela rezka povelja. Taborišče je obkrožil maršbataljon iz Kecske méta, ki je še tisti dan viteško maščeval smrt majorja Hermanna von Eckriederja.

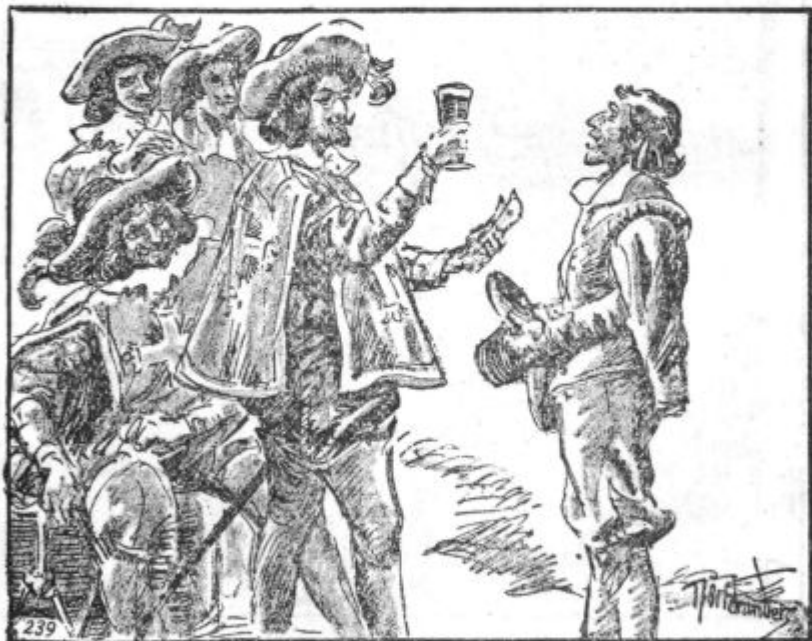
Obžarjena od pomladnega sonca so ležala trupla tovarišev Voje Grkića v ograjenem prostoru decimiranega taborišča, ko je vrhovno poveljstvo nad vojnimi ujetniki sporočilo zdravstveni oblasti, da razsaja v Waldbachu — pegasti legar.

Molk je zagrnil v temo smrt Voje Grkića in tovarišev, kajti čas še ni bil dopolnjen.

Danes, ko se zavedamo, da v naših čustvih, mislih in poetičnem izrazu našem v visoki meri živi in nesmrtno dalje snuje in kuje naš veliki obrazni in izrazni realistični oblikovatelj Aškerc, vemo in izpovedujemo, da je samo nov val prepljusnil prejšnjega, a mogel je to storiti le na njegovih mogočnih ramah.

Dr. Iv. Prijatelj

PLAČILO IN KAZEN

»Athos ima prav,« je rekel d'Artagnan. »Pismo moramo sežgati. Toda kardinal lahko bere tudi iz pepela, kar hoče!«

»Gotovo!« je odgovoril Athos.

»Toda kaj naj storimo?« je vprašal Porthos.

»Grimaud, pridi sem!« je poklical Athos.

Ko je Grimaud prišel, je Athos rekel: »Za kazn, ker si prej vpil, moraš pogoltniti ta papir in v plačilo za

isti zločin, boš popil to vino. Toda dobro prežveči!«

Grimaud se je smehljaj, gledal na vino in krepko žvečil.

»Tako!« je dejal Athos, »in zdaj popij to čašo vina! Zahvaliti se ti ni treba. Kardinal pač ne bo prišel na genialno misel, da bi prerezal tvoj trebuh.«

Skoraj v istem trenutku je kardinal mrmral: »Te štiri si moram pridobiti!«

ODKOD KODRANJE LAS?

V debeli knjigi o gospodarstvu na Portugalskem, »Le Portugal économique«, ki jo je uredil dr. Lucien Graux, omenja ta svetnik za vnanjo trgovino spotoma med suhoparnimi podatki, da se je svetovni dogodek onduliranja spočel v Lizboni. Ko je neki francoski brivec, nastanjen v portugalski prestolnici, v začetku tega stoletja videl maslarjco, ki je s posebnim orodjem črtala krivulje po kepi »zmóčaja« ali presnega masla, mu je šnilo na um, da bi slabo frkal lase svojim odjemalkam. Ker ni imel sušila, jih je po opravljenem svedranju poslal na sonce, katerega imajo dovolj na Luzitanskem. Po drugih deželah so ga morali nadomestiti s posebnim sušilnikom.

Kako je ime mojstru lasuljarju, tega g. Graux ni povedal.

ALI BO KONDOR IZUMRL?

Kondor je največja ujeta na svetu. Ni čudno, da so ga potem tako zasledovali, da mu je pretil že popolni pogin. Toda sedaj je čilska vlada, ki mnogo stori za varstvo narave, uredila pri Angolu naravni park, v katerega je spustila 20 mladih kondorskih parov. Seveda je lov na te velike ptice v tem zaščitenem parku najstrožje prepovedan. Tako je upati, da se bo ta izredno redka vrsta jastrebcev vendarle ohranila.

MYLADY IN OGLEDALO

Mylady je bila zatopljena v motne misli. Kovala je načrte, kako bi se mogla maščevati nad gospo Bonacieuxovo, nad Buckinghamom in zlasti nad d'Artagnanom.

D'Artagnan pozna njeno skrivnost in ona je bila trdno sklenila, da mora vsak umreti, kdo bi zvedel za to. On je tisti, ki jo je poslal v pregnanstvo! On pozna njenega svaka in samo on je moral pisati!

Prvi dnevi njenega ujetništva so bi-

li hudi, toda kmalu se je znala obrzdati.

»Bedasto je,« si je govorila, »drugače moram ravnati,« ter se je pogledala za trenutek v ogledalo. »Ne smem biti nasilna! To je znak slabosti! Tako ne dosežem ničesar!«

IZ LITERARNEGA SVETA ROMUNSKO LEPOSLOVJE

Med mladimi pripovedniki se nekateri odlikujejo po izvirni snovi in obdelavi. Resnost in satiro družji Dragoš Protopopescu v »Fortul 13.« (Zal. Cugetarea, Bukarest). Junak Eulampe Sibică, mlad razkošnik, ki si nikoli nič ne odreče, pride po zamenjavi imena v zapor, v 13. trdnjavo. Apokaliptične vizije! S. se nauči trpeti, na duši in na telesu. Spake človeštva, pa tudi značaji, tako prežeti z vzvišeno mislijo, da odleti od njih vsaka pozemska bol in ponižanje. Tedaj se sproži v njem notranja kri za premena, ki opravičevanje uvodni stavek: »G. Eulampe Sibică je bil rojen v 32. letu svojega življenja.«

Kakor v svojem prvencu »Neistinitost obetanka«, tako se je izkazal M. Blecher v svojih »Zaceljenih sreih« (Inimj cicatriza te, zal. Alcalay, Bukarest) pristnega umetnika. Roman telesnega trpljenja, orosen z ozračjem fantastične istinitosti. Mestce ob Rokavskem prelivu ima sanatorij, kjer iščejo ozdravljenja nadležniki od vsepovedi. V mestecu se sčasoma nabere samih bolnikov, ki se nočejo več ločiti od zdravilišča, saj kdor je tam živel, ne najde na vsem svetu nobenega kraja. Trgovci, zdravniki, lekarnarji, sanitejci — sami bivši hiralci, ki bi jim bilo nemogoče bivati drugod...

Prj istem Alcalaju je izšel »Robul« (Rob, suženj); Dem. Theodorescu razproda tu žaloigro neozdravljivega plašljiveca, po čigar plečih se spenjajo drugi.

Še na 30letni Mircea Eliade ima tolikšno slovstveno prtljago, da se o njegovih

IZ SODOBNE LIRIKE:

S I S T E M

»Resnično,« se je čudil Jurij Mlečnik, »razum imeti morate kaj bister, da ste postali kar čez noč minister. Čestitam vam iz duše, Jako Srečnik!«

»Če hočeš, Mlečnik, biti nadpoprečnik, veljati kolikor angleški mister, takole si zapiši v svoj register: Sistem je v vsaki stvari prvi lečnik.«

Kdor po načrtu gre, četudi bornem, kot hodil bi v oklepju trdokornem, nazadnje zrine se do zlate žetve.

In veš li, kakšen bil je moj sistem? Prilrjeval sem vedno vsem ljudem verjel pa nisem nikdar niti betve.«

Anton Debeljak.

romanah pišejo doktorske disertacije. Njega ni mogoče zajeti v noben obrazec. O tem priča najnovejša njegova stvaritev »Domnișoara Cristina« (zal. Cultura Națională, Bukarest). Gdična Kristina namreč... Kaj pa je? Halucinacije? Prižakzen? Mit? Bajka romunske zemlje, rojena iz fantastične folklore in čarobnih Emineskovih moči? V teh straneh odzvanja Eminescov »Sărinarmanul Dionise«.

Tudi Ionel Teodorescu, mojster krilate proze, ima navzlic svoji mladosti čedno skladanico knjig: »Arca lui Noe« (zal. Cartea Românească) predočuje celo vrsto oseb iz letoviškega penzionata. Prava Noetova barka!

Svež pripovednik je Anișoara Odeanu, čigar roman v 1. osebi »Călător din noaptea de ajun« (Na potovanju pred prazniki) nas uvaža v Grenoble, kjer se romunska študentka zagleda v Petra, nemškega plavalca. Da bi ga dohitela, križarj z vlakom po Evropi, dokler ji on ne sporoči, da je našel mladenko, ki ga docela razume: Balkanke pač ne more ljubiti...

Titus Hotnog je zbral 12 svojih najboljših novel in črtic v zvezku »Vrăbioiți albi și... alte păsări« (Beli vrabci in... drugi ptiči). Stoji pod vplivom slovanskih slovtov, zlasti ruskega. Njegova šegavost spominja na Čehovljev humor. N. K.

ZIDOVSKÉ SEGE

F. Thieberger je izdal v Pragi debelo knjigo »Jüdisches Fest, jüdischer Brauch«, kjer je prikazano vse javno in zasebno življenje med Judi. Pridejani so vzorci iz njihove lirke, epike in dramatike. Tako je tu zastopan Thomas Mann z biblijskim romanom, F. Werfel z dramo o Pavlu, Beer-Hofmann z »Mladim Davidom«, M. Brod, Bialik, Baum, Zangwill, Vojtěch Rakoša, Perez, Buber, Zweig, Edm. Fleg itd. Vsa ta berila so zanimiva tudi za Nejudi. n. k.

H. Freitag: RIBIČ

N A Š J E Z I K

NEKAJ NAZIVOV ZA NEZAKONSKO DETE

Govorec o štetju »ena in dvajset«, ki smo ga Slovenci posneli po nemškem načinu, ponavlja člankar v Jutru 3. junija trditev vseučiliškega profesorja, kakor da naša govorica ne premore besede za nezakonskega otroka. Panonski del našega naroda pa ga ima: *hotiv*. Člankar je pri tem prezrl, da ga Miklošič izvaja iz madž. *fattyú*, kar omenja Pieteršnikov slovar pod značko *fotiv*. Če človek čuje take besede: *hotiva*, *hotivica* (nezakonska hči), *hotivec* ali *hotivce* (nez. dete), *hotman* (nez. oče), si ne hote priključiti v spomin domači koren: *hot*, *pohotnost*. Ali izposojenka ostane izposojenka.

Polutanska tvorba je: pribežbi otroci, ki jo Miklošič pozna za Gorenjsko. Splošno umljiv izraz je: *postranski otroci*; bolj pokrajinskega značaja pa sta: *skrivajčič* in *skrovčič*. Romanskega izvora: *mula*, *mullec*, *mulček*. Cigale navaja še: *izlež* (sr.). Največ uporabljamo: *pankrt*, izposojeno iz nemščine, ki premore tole nazivje: *Jungfernkind*, *uneheliches Kind*, *Bastard*, *Bankert*. Poslednje se tolmači kot: *auf der Bank gezeugtes Kind*. To je vir za omenjeni naš naziv, pa tudi za poljski *pekart*; glej Schmeller »Bay. Wb.« pod geslom: *Bankart*, *Bankhart*, *Bankhärte*, *Bänklung*

(*klopčič*), *Bankbein*, *Bankkind*, *Bankresse*, *Hübschkind*, *Liebkind*.

Med izobraženstvom utegneš slišati tudi *bastard*. Franc. *bâtard*, prov. *bastart*, it. sp., pg., *bastardo*, angl. *bastard* (poleg: *illegitimate child*) so nekaj časa izvajali iz *bastum* (sedlo). Meyer Lübke Et. W. 1935 pa daje gotsko podstavo *bansts*, *skedenj*. Prvotno je to spodoben praviški izraz za plemiško *deco*, spočeto izven zakona. Ne smemo pa domnevati, da je pogal iz te korenine naš *pamž*, bav. *Pamss(en)*, ki poteka kakor nem. *Panzer* (oklep) iz l. *pan-tex*, *trebuh*; od istega početka je beneška *pantegana*, *podgana*. Francoščina premore še: *enfant naturel*, *adultérin*. Ital.: *figlio illegittimo*, *figliuolo naturale*, *spurio*. Poslednji nas je navedel na lat. *spurius*, soroden z grškim *sporá* (sejanje, plodnja, *deca*); *nother* je vzet iz grščine. Izposojenka *caupa*, *copa* (krčmarica) je rodila po domnevi etimologov *copilis*, ki se je razprostrl po Balkanu: grš. *kopeli(on)*, romun. *copil* (otrok do 12 let), iz albanščine so srbih. *kopil(e)*, *kopilče*, *kopilan*, *kopilača*. V obmorskih krajih in v Lipi pa se drže *mulac*, *mulčič*, *mulčina*. Slovenskega porekla je *nahod(nik)*, prav za prav najdenec. A. D.

Ljubezen je čudovitejša stvar nego umetnost.
O. Wilde

YESLAVKE (foto)

OBLODA

Dr. H. Tschinkel (>Grammatik der Gottscheer Mundart«, Halle a/d S., 1908, str. 207.) domneva, da je kočevski izraz triebaide, ki pomeni nekaj za kaljenje, blojenje ali motenje svinjske pičce, potem >otrobe«, po nemški >judski etimologiji« pretvorjena slovenska beseda >otrobi« (>wohl volksetymologische Umbildung der slov. Bezeichnung otrobi«). To bi pomenilo, da so Kočevci slovenski besedi otrubei (v tej obliki so jo slišali) pretaknili priljubljeno obrazilo -aide in pri tem preglasiti vokal ue v ie. škoda, da Tsch. ni vedel za dolensko besedo obloda (na Gorenjskem in pri Gorici oblodva, pri Trubarju obloja; po Miklošiču za-bloaja), t. j. >kar se tekoči krmi primešava: otrobi, moka i. dr.« Bloditi = mešati, posebno: >mešati kuhano svinjsko pičo z otrobi ali moko« — ta pomen ima približno tudi glagol trüben, koč. triebm. Če se mu pripne obrazilo -aide, dobimo izvedenko triebaide, ki ima prav isti pomen kakor nena predloga, slov. obloda, obloja, zabloja. Kočevci imajo za otrobe tudi stari izraz tsemžn iz srednjevisokonemškega zemise; po Schmellerju (>Bayerisches Wörterbuch«, 1872) govorijo drugi bajuvarski Nemci zemssen. I. Koštiál.

SOCIALNE BELEŽKE

VARŠAVSKA PREDMESTNA MLADINA

Zavod za družabna vprašanja (Instytut Spraw Społecznych) je izdal knjigo >Młodzież przedmieścia«, odgovore 131 deklet in 121 mladeničev med 16 in 20 leti na vprašanja o njihovem življenju. Od 252 mladoletnikov jih 150 stanuje v enosobnih stanovanjih, 60 v dvosobnih, samo 20 v trosobnih. Pri 70 mladoletnikih pride 1 do 3 osebe na bivalnico, pri 100 pa 4 do 6, pri 80 kar 7 ali več oseb. Temna in vlažna so bivališča pri 130 vprašanih, istotoliko jih mora vodo nositi s hodnika ali dvorišča, 90 se jih zadnjega pol leta ni kopalo; prav slabo hrano jih ima 70, brez plašča jih je 30, brez rezervne obleke jih je 50, brez kakšne srajce 10, 90 jih ne goji nobenega sporta, 60 jih ni bilo nikdar v knjižnici, 140 jih nima nikakih knjig, 40 jih ni bilo zadnjega pol leta v kinu, 120 svoj živi dan ne v gledališču... Take razpredilnice zrcalijo življenje 2½ milijona predmestnikov, na katerih sloni znaten del narodne bodočnosti. Po drugih vele mestih položaj menda ni boljši.

K NASIM SLIKAM

>Telovadba«: Deckruile Nettal 9 x 38, Tessar 35,

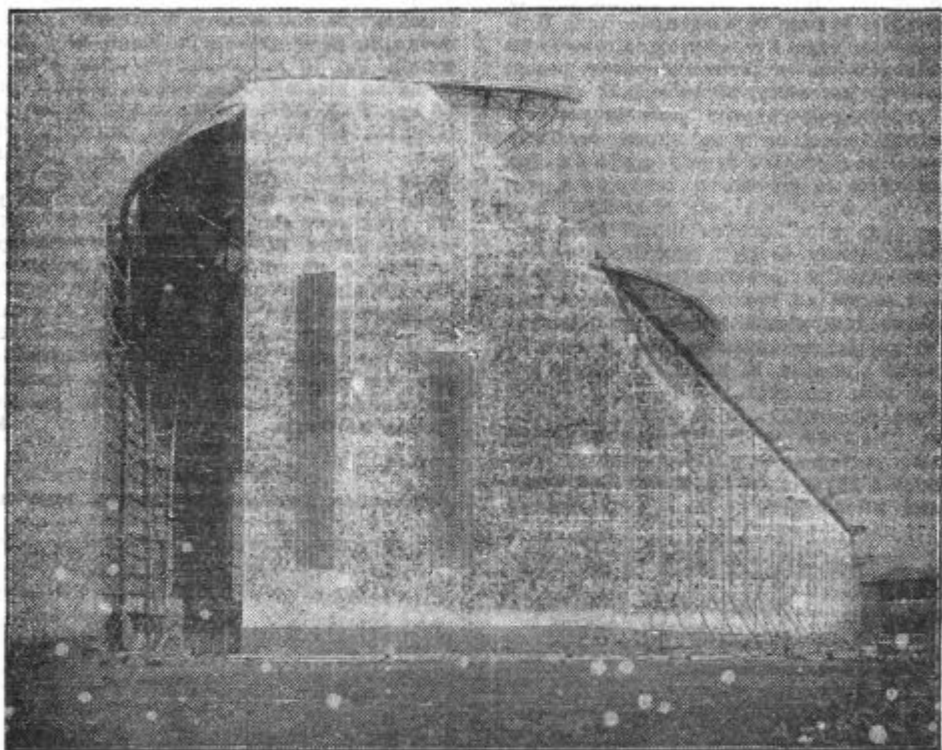

TEHNIČNI OBZORNIK

ORJASKA LOPA ZA ZRAKOPLOVE

Ceprav so Zeppelinovi najbolj okorna, počasna in elementarnim nezgodam podvržena prometna občila, jim skuša vendarle iz-

more nihče odrekati veličine. V podkrepitev te trditve pogledimo le na fotografijo lani zgrajene lope za Zeppeline v Frankfurtu ob Meni, ter si hkrati predočimo naslednje podatke. Lopa je 56 m visoka in 275 m dolga. Zgrajena je iz valovitega eter-

miteljev narod iz nekega nacionalnega ponosa, vedno znova vtreti pot v zračni promet. S to trditvijo naj ne bo obenem izrečeno, da Zeppelini in lope za Zeppeline ne pomenijo ničesar v svetu tehnike. One so in bodo ostale svojske pridobitve, ki jim ne

nita. Zapirajo jo štiri velika vrata, ki jih premikajo električni motorji. Površina lope znaša v celoti 30.000 kvadratnih metrov. Ker nosi vso ogromno lopo le 23 jeklenih nosilcev, je bila zgrajena v 3 in pol mesecih.

(tma.)

Italijanski inženir Crei je po dolgotrajnih poskusih našel tehnično uporabljiv način za pridobivanje železa iz obmorskega peska, ki vsebuje precejšnjo količino železa. Znano je, da ima Italija mnogo takega peska ob svojih obrežjih.

V Belgiji preizkušajo novo gonilno sredstvo za motorje, ki ga dobivajo iz bombaževga olja. Ker pa dobivajo iz Belgijskega Konoga še več vrst mineralnih in rastlinskih olj, bodo hkrati tudi te poskusili uporabiti v omenjene svrhe.

V poslednjem času se je pričela tudi Niponska zavedati načela »Svoji k svojim«: ter v tem pravcu zgradila letalo iz bambusa. Po niponskih vesteh je novi izdelek popolnoma ognja varen in zelo lahak. Zanimajo ga, da je iz bambusa tudi propeler.

Po najnovejših statistikah o industrializaciji posameznih držav na svetu je na prvem mestu USA z 33.2% njej sledita Nemčija z 10.4% in Anglija z 10.1%, tema dve pa Francija (5.7%), Niponska in Italija. dalj časa zavzema za gradnjo modernega kopališča ob Marmarskem morju. Izmed raznih kopališč je sedaj končno veljavno izbral Jalovo. V tem idiličnem kraju se mude že delj časa francoski arhitekti, ki bodo vodili gradnjo kopališč, modernih hotelov in zabavišč. Turki upajo, da bodo s kopališčem privabili veliko število inozemskih gostov.

tma.

Tudi netopir se smatra za ptico.

(šiponski pregled)

ZA LJUBITELJE CVETLIC

Cvetlice v juliju.

Balkoni — poletni prostori mestnih prebivalcev, ki nimajo vrta — so zdaj vsi v cvetju. Toda to cvetje bo ostalo do lepih jesenskih dni samo tedaj, če bomo poleti dobro skrbeli za balkonske cvetlice. Treba jih je vsak dan zalivati, zjutraj in zvečer poskropiti s postano vodo. Vsak teden tja do srede avgusta jim moramo privoščiti nekaj umetnega gnojila, ter moramo odstraniti vse odcvetke. Tudi jih moramo varovati pred močnimi sončnimi žarki kakor hitro zasledimo na njih kak mrčes, ga moramo takoj pokončati.

Če bi mogle v vročih poletnih tednih cvetlice na vrtu govoriti, bi nam potožile, kako silno trpe zaradi žeje. Voda je za vsa bitja življenjska prvina, posebno pa za rastline, ki uživajo največji del svoje hrane le v tekoči obliki. Zato moramo poleti temeljito in redno zalivati na vrtu. Prst, kjer so korenine, mora biti docela premočena. Najboljše je škropljenje zvečer. Če je pa zelo huda vročina, moremo škropiti tudi zjutraj. Jeseni in spomladi usajena drevesca in grmičevje moramo ob vročih dneh vsaj enkrat na dan oškropiti.

Najvažnejše poletno opravilo je zrahljanje vseh gredic, kjer rastejo enoletne cvetlice, rože, sočivje, drevesca in grmičevje. To je treba storiti po močnem dežju ali po močnem namakanju. Z rahljanjem prsti preprečimo tudi rast plevela.

Če hočemo jeseni ali spomladi vsaditi na vrtu mačeha, spominčice in druge podobne svetlice, jih moramo prej posejati

v nizke zaboje. Posevke je treba postaviti na senčen prostor. Najbolje je, da jih tudi pokrijemo s steklom in da skrbimo za enakomerno vlago.

V vročih poletnih dneh moramo prav tako vestno skrbeti za cvetlice kakor pomladi, če želimo, da nas bodo razveseljevale do svojih skrajnih dni.

TOBAK IN ŠPORTNIKI

Francoski list Fumeur (Kadilec) poroča, da je veliki športnik Arne Borg, čigar plavalni uspehi so baje izredni, zakrknjen pušilec. Nasprotno pa je boksar Dixie Kin nazadoval v svoji stroki, odkar čezmerno pali cigarete. Kaj naj sklepamo iz teh protivnih primerov? Samo to, da je na svetu vse relativno: kar enemu škodi, drugemu ne prizadene zla. Mnogi športniki, od atleta Nurmija do avtomobilista Achilla Varzija, imajo navado, da si pred nastopom prižgo ta svaljčico (kot nekadilec te vrste tobaka smem uporabiti »ogabno precijozno besedo«, tako jo naziva Glonar v »Slov. pravopisus« 16), oni pipo, tretji cigaro.

PRAKTIČNE NOVOTE

Luč za posnetke doma

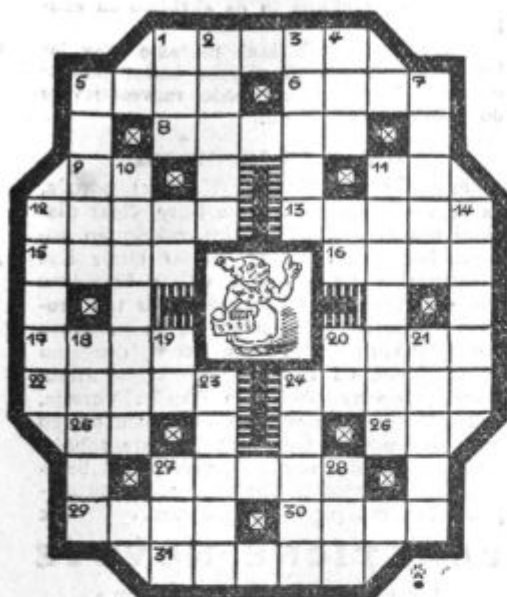
Dobro in ceneno razsvetljavo za fotografske posnetke doma nam daje nitrafotka, s katero nam ni treba dosti daljših osvetlitev nego z bliščico in ki ima še to prednost, da gori med pripravo za snemanje stalno, dočim utegne bliščica osebo, ki jo hočemo fotografirati, prestrašiti. Nitrafotna svetilka pa se da uporabiti z mirom tudi

za izrabo najugodnejše razsvetljave in z njo je mogoče počakati na trenutek, ko ima oseba najprimernejši izraz. Žarnica porabi 250 wattov in je obdana z reflektorjem iz lepenke, ki je na notranji strani posrebrčen. Reflektor in žarnica počivata na lahkem stojalu iz črno lakirane žice. Ker te žarnice zavoljo svoje večje nego običajne zmogljivosti ne gorijo dolgo in utegne dolgo gorenje s svojo vročino škodovati tudi reflektorju, je priporočljivo, da svetilke ne vključimo za dalj časa, nego vsakokrat za 10 minut. Na vnanji strani reflektorja imamo zapisane zaslone in osvečitvene čase, tako da se nam ne more noben posnetek pokvariti, če upoštevamo še ostala temeljna pravila za snemanje.

KRIŽALJKA „NA TRG“

Crassus

Vodoravno: 1. priimek svirača Frančeta v knjigi Daudet - Tavzes »Pisma iz mojega mlina« (prva dva zloga pomenita mater v mnogih jezikih), 5. hudič, 6. čujem, ne spim, 8. kocka, kober (tudi kača v Indiji), 9. pripovedna pesnitev, 11. pivo, 12. melje, omela, 13. enočlenec (obratnica), 15. obrok, del. odplačilo, 16. piljka, vranj pri sodu (tudi proč stoječ list pri zelenjavi, širok klobuk, vetrnjak), 17. mesto v ital. pokrajini Casesti, kjer je umrl cesar Avgust in se rodil Giordano Bruno, 20. kopno v vodi, ostrov, osredek, obalek, 22. špan. pokrajina in nje gl. mesto, rojstni kraj sv. Tereze, 24. mesto na otoku Ugljenju (pomeni: onkraj), 25. priredni veznik, 26. priredni in protivni veznik, 27. šenvalec, šuntar, rogovilež, motoborež, 29. rezijska krajša oblika za »alibo« (ali), 30. dajatev, davek (v ruščini: vila, selski dvorec, gl. Dobrovoljci, kladivarji Jugoslavije, 1937), 31. povod, razlog.

Navpik: 1. sredi polja kima (po župančiču), 2. v glasbi grški naziv za tempo (ta obratnica tiči tudi v besedi »sinagoga), 3. pravi priimek pisatelja Bajde Kazaka, ki je ponášil ševčenkovega »Kobzarja« (skrajšano iz »Abrahama«), 4. gora v Frigiji, tudi na Kreti, tudi ime filmske igralke Kravanjeve, 5. gorečnost, prizadevanje, 7. semitsko božanstvo, ki so mu žrtvovali deco, 10. petak, kokot, kur, 11.

moderni družabni ples v 1/2 meri, v tempu koračnice, razširil se je okoli 1910 (v angli. pomeni »en korak«), 12. boginja miru (grško Eirene), 14. eden od 4 evangelistov, tudi srbski kraljevič, 18. imence za prvo ženo, 19. Prešernov veznik, 20. oranje, 21. prevara, sleparstvo, 23. krstno ime romanopisca Kraigherja, 24. park v Madridu (pomeni »travniki«), 27. jarek, prekop, 28. skrilupar, kleščman. — Za pravilno rešitev razpisujemo nagrado v obliki slovenske knjige. Rešitve (pravilno frankirane in ne na izrezkih) je treba poslati najkasneje v enem tednu na uredništvo »Življenja in sveta«.

ZA BISTRE GLAVE

Rešitev k št. 329

(Okružena plošča)

Novi stranici sta merilji 4,5 in 2,25 dom.

ZA PET MINUT UGIBANJA

Dva kolesarja sta startala istočasno toda v nasprotnih smereh po 1200 m dolgem, krožnem dirkališču. V času, ko prevozi prvi 300 m, prevozi drugi 400 m. Po koliko krogih se srečata oba kolesarja istočasno na izhodiščni točki? In koliko progo je prevozil do tega trenutka prvi in drugi?

UREDNIK IVAN PODRŽAJ — TELEFON ŠT. 3126 — UREDNIŠTVO NACELNO NE VRAČA ROKOPISOV — IZDAJA ZA KONZORCIJ ADOLF RIBNIKAR — TISKA NARODNA TISKARNA V LJUBLJANI, PREDSTAVNIK FRAN JERAN Uredništvo in uprava v Ljubljani, Knačjeva ulica 5 — Mesečna naročnina Dtn 4,- po razpisnih dostavljena Dtn 5,-